

Գ Ր Ա Խ Ո Ս Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

«ՀԱՅՐԵՆԻ ԱՐԵՎԻՆ ՑԱԿ»

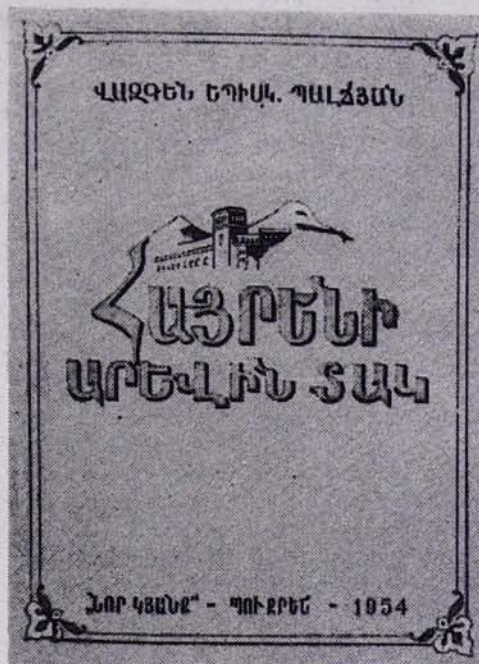
ՎԱՋԳԵՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱՆՃԱՆ

(Ռուբինշ, տպարան «Նոր Կյանք», 1954 թ., 109 էջ)

Ռուսիանահայ թեմի բարեսխնամ առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Վազգեն եպիսկոպոս Պալճյանը, Ռուսարեստում, 1954 թվականին, «Նոր Կյանք» տպարանից լույս է բնծայել Մայր Հայրենիքից և Ս. Էջմիածնից իր խանդավառ տպավորություններն ու հուշերը՝ «Հայրենի առեին տակ» ընդհանուր խորագրի ներքո:

Վազգեն սրբազանը, իր համալսարանական բարձրագույն կրթությամբ, իր բազմակողմանի զարգացումով, բարեմուրն և հեզահամբույր բնավորությամբ, իր անկաշառ հայրենասիրությամբ, անկեղծասիրությամբ, հոգևորականի կոչման ու պարտաճանաչության խորը գիտակցությամբ և նախանձախնդրությամբ, իր ուրույն տեղն է գրավում Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու բարձր հոգևորականության շարքերում, Հայրենասիրությունն ու եկեղեցասիրությունը Վազգեն սրբազանի նկարագրի, կյանքի և գործունեության երկու հիմնական, ամենակարևոր զուգանակներն են, որոնք լարում և առաջնորդում են սրբազանին գեպի արդյունաշատ, հանրագուտ և եկեղեցաշեն աշխատանքներ:

Իր գրական վաստակով Վազգեն սրբազանը իր արժանի տեղն է գրավում մեր ազգային-եկեղեցական պատմության մեջ: Նա արդեն հասուն գրող է, ունի յուրահատուկ բազմակողմանի զարգացում, հայրենասիրի վառ սիրտ, գրելու տաղանդ, գրական փորձ ու ճաշակ: Նրա բեղուն գրչին են պատկանում մի շարք արժեքավոր պատմա-բանասիրական աշխատություններ: Այսպես, «Մուսա ղեռան հայերը Ֆրանց Վերֆելի վեպին մեջ» (վերլուծական փորձ), Ռուսարեստ, 1940 թ., 62 էջ, «Խրիմյան Հայրիկ որպես դատարան», Ռուսարեստ, 1943 թ., 158 էջ, «Մեր պատարագը» — Հայաստանյայց եկեղեցվո սուրբ պատարագի խորհուրդը բացատրված հավատացյալ ժողովուրդին համար», Ռուսարեստ, 1945 թ., 104 էջ, և «Խոսք Հայրենիքի մասին» — Ս. Էջմիածնի Ամենայն Հայոց Հայրապետության սրբազան Տի-

ղակալի վերջին շրջաբերական կոնդակով», Ռուսարեստ, 1945 թ., 27 էջ:

Վազգեն սրբազանը արտասանների մեր բարձրաստիճան աչք հոգևորականներից մեկն է, որին վիճակվել է տեսնել բանիցս մեր վերածնվող Հայրենիքը, մեր Սրբություն Սրբոց Ս. Էջմիածնի:

1945 թվականից ի վեր սրբազանը զանազան առիթներով եղել է հայրենի առեին տակ, ջրաբացել ու ներշնչվել է Հայրենիքի խրակամությամբ, հակել և ազդեցիկ պատմական վանքերի, մենաստանների խորհրդավոր կամարների տակ և, մասնավոր, ողջագուրվել Հայրենիքի իր հարազատ ժողովրդի հետ, բաժանել նրա խելուն ու ուրախությունը, լսել նրա կատուցման զրնգուն երգերը, բազմել նրա սեղանների առաջ և մեծ բերկրանքով կիսել նրա սուրբ քրտինքով շահված արդար հացն ու սեղանի մյուս բարիքները:

Սրբազան հեղինակի «Հայրենի արեին տակ» գիրքը սովորական ճանապարհորդական նկարագրություն չէ, այլ բնարական վառ զեղումներով և դրան համապատասխան խորհրդածությունների, տեսիլքների մի նրվաներանդ ծաղկեփունջ՝ ինքնաբուխ, անկեղծ, անմիջական:

Այս բովանդակալից, արժեքավոր գիրքը կարդացվում է հարաճուն հետաքրքրությամբ: Ընթերցողը անցնում է գրքի էջերով, որոնցից յուրաքանչյուրը վառ հետաքրքրություն է զարթեցնում նրա մտքում, կանգնեցնում է նրան հայրենի մի սրտառու պատկերի առաջ և նրա մեջ առաջացնում է անանուն ու խոր ապրումների մի հաճելի զգացմունք, և ընթերցողը լինել էլ ուզում է սրբազան հեղինակի հետ շրջաբացել հայրենի երկրով մեկ, ման գալ Երևանի փողոցներով, Սևանի ափում, Արարատյան դաշտում, Ս. Էջմիածնի պատմական և նվիրական վայրերում:

Վազգեն սրբազանը ունի դիտող ու սուր աչք, թափանցող միտք, գրական փորձ ու ճաշակ, կեզուն յուրահատուկ է, հարուստ, պատկերավոր, թևավոր մտածումներով և պատկերներով համեմված: Այս ամենը

նոր հրապույր, գրավչություն են տալիս գրքին: Հայրենասեր և հավատալից եկեղեցականը, արվեստագետի բծախնդրությունը և բարեխղճությունը, թղթի է հանձնել իր տպավորությունները, հուշերն ու խորհրդածությունները կենդանի, խոստով, տպավորիչ ձևով, հայրենասերի սրտով, Գիրքը հագեցված է զգայուն հայրենասիրությամբ, ազգային արժանապատիվության բարձր գիտակցությամբ:

«Հայրենի արևին տակ» գիրքը բաժանվում է 14 ենթախմբերի կամ հատվածների, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի իր առանձին համն ու հոտը, բույրն ու գույնը: Հատվածներ կան՝ գրված գրական բարձր արվեստով, ներշնչումով: Դրանցից է «Կարոտ հայրենի» (էջ 5), արտատու հայրենասիրությամբ և հուզականությամբ գրված առաջին պատկերը, որտեղ համոզիչ ձևով տրվում են առաջին անգամ հայրենի հողի վրա ոտք դնող հայրենասիրի անգամ հայ մարդու ապրումները, ուրախությունն ու երջանկությունը. «Երևան... Արարատյան դաշտ... Հայաստան... կանգնած եմ ահա մեր նախնիքներու հողին վրա... անանուն, անտույզ հուզումներ արթնալիք ուժգին կզարնվին սրտիս արևոտ արիւնքում և հորդառատ ու քաղցրախոս փողոցին հոգիս... կյանքի առավելագույն երջանկության պահն է զոր կապարիմ. և ալ կուզեմ՝ զոչել՝ «Կանգ առ, բույն», դուն արեքա՛ն գեղեցիկ ես...» (էջ 5):

Հայրենի յուրաքանչյուր ծառ ու ծաղիկ, քար ու թռչուն իր գրավչությամբ, իր ասելիքն ունի հայ մարդու համար. հայրենի քարերն անգամ զքեռմ են. ամեն մեկ քար սրտիս կհպի: Ամեն մեկ քարեն սիրտս հուզում մը կթաղել: Այստեղ ամեն ինչ, շենքերը, ծառերը, քարերը, մարդը՝ աչքերը, երկնքի կապույտը հոգիկա կիստին անծանոթ և խռովիչ, սակայն քաղցր ու մտերիմ բարբառով մը» (էջ 6):

Վազգեն արքայազնը աղնով գաղափար է ունեցել այդ բոլոր ապրումներից, խոդումներից, խանգավորություններից՝ «մաս և բաժին» հանել իրեն նման աշնիվ, հայրենասիրաբու հայրերիցին, «կցանկամ խոսիլ, պատմել մեր աննման երկրի, մեր հարազատ Սովետական Հայաստանի մասին, կցանկամ խոսիլ ու պատմել այն ինչ տեսա, այն ինչ զգացի մեր վերածնած երկրի հողին վրա» (էջ 7):

Հաջորդ էջերի վրա սրբազանը տալիս է իր տեսածների և զգացածների լրիվ պատկերը, իր ապրումների, խոսիլների «քարտեզը»:

«Դու նորահառս ես դառել Երևան» գլխում (էջ 8—20) սրբազանը հայրենասիրական հպարտությամբ խոսում է այն մասին, որ մեր օրերի հետ աճում, գեղեցկանում են մեր երկիրն ու ժողովուրդը, «անհանալելի դառնալու աստիճան», եթե 1945 թվականին, իր առաջին այցելության ժամանակ, Երևանը «շրջապատող լեռի լեռներ և բլուրներ» միայն կային, այսօր, ջրչակա բարձունքների անտառապատումով, քաղաքում աճեցրած պուրակների և փողոցների ծաղկազարդումով և կանաչադալարումով՝ «Երևանը դարձած է քաղաք մը, որ լայնորեն կընկն կանաչներու մեջ...»: Սրբազան հեղինակը երկար կանգ է առել Սովետական Հայաստանի մայրաքաղաքի՝ «իր արտաքին կեր-

պարանքով, իր շենքերու յուրահատուկ գեղեցկությամբ» «նորահառ» դարձած Երևանի վրա:

Եվ, արդարև, Երևանը արժանի է այդ խոր ուշադրության, սիրուն, ազգային հպարտության, որովհետև նա եղել է և է այսօր ևս հայ ժողովուրդի քաղաքական, մշակութային կենտրոնը. «Երևան, անթառամ ծաղիկ հայ ժողովուրդի հազարամյա անշեշ հույսին, համառ պայքարներում, շինարար ոգիին, բացված Արարատյան դաշտի սրտին վրա, սեզ Մասիսներու և քառազագաթն Արագածի հավերժական նայվածքին ներքև» (էջ 6):

Երևանը, որպես երիտասարդ մայրաքաղաք, իր շենքերի ճարտարապետական յուրահատուկ ոճով, համաշխարհային և ներդաշնակությամբ, շինանյութերի բազմազանությամբ և դիմացկունությամբ, ալյազան երանգների համագրությամբ նվաճում է այցելուի ուշադրությունն ու հիացումը: Ի տես մայրաքաղաքի այդ կառույցներին, նույն տպավորությունն է ապրում նաև Վազգեն արքայազնը. «Երևանը աշխարհի այն հազվագյուտ քաղաքներն է, որ իր յուրահատուկ ոճը ունի ու կապահ զայն ամենայն հետեղականությամբ... ունի յուրահատուկ համաշխարհային և ներդաշնակություն, ունի գույն և ուրույն մթնոլորտ: Սրբազանը, ման գալով մեծ ու փոքր պողոտաների վրա, փողոցներում, այն մտածումն ու զգացումն է ունենում, որ «ճարտարապետական ցուցահանդես մըն է որ կայցելի. յուրաքանչյուր նոր շենք ճարտարապետական գլուտ մըն է, նոր ու ծաղկող համագրություն մը հայկական հին ճարտարապետական ոճի և սովետական ճարտարապետական կառուցողական ըմբռնումների» (էջ 97): «Եվ ահա կաճի, կուճանա, կծաղիկ նոր Երևանը, կբարձրանա անգաղար ամենայն հայցը բոլոր ժողովաներում Հայրենիքի կենտրոնի շենքը...», իսկ «երբեմնի Երևանը»՝ «թվառություն, խավարի, փոշիի և ցեխի մեջ թաղված այդ գլուխաքաղաքը, այդ մալարիայի բույնը «թանգարանի» մեջ կտեսնես» (էջ 14):

Իր հայրենի պատմական հողերի վրա, այսօր հայ ժողովուրդը վառել է իր գոյության ամուր խառույկը դարերի դիմաց, այնքան դառն փորձություններից, անվերջ նահատակություններից հետո, «առաջադեպ» կան փյունիկի նման իր իսկ մոխիրներն վերածնված՝ շնորհիվ իր ապրելու հավատքին, իր տոկալու ուժին, իր զավակներու զոհաբերության ոգիին, բայց մանավանդ շնորհիվ ուսու մեծ ժողովուրդի անշահախնդիր եղբայրական օգնության» (էջ 17):

Ջերմությամբ, բարեպաշտիկ զգացումներով, հավատի կրակով են գրված Ս. Էջմիածնի նվիրված տողերը:

Հայրենի հողի վրա, վերածնված և վերաշինվող Հայրենիքի ծոցում, հայ ժողովուրդի Սրբություն Սրբոց Ս. Էջմիածնի «ազգային-եկեղեցական կյանքի վերազարթնումի և վերակազմակերպման ձեռնարկներն ու ձիգերը» անհուն բերկրանքով են լցնում սրբազանի հավատալի սիրտը. «Հայաստանի հավատացյալ ժողովուրդը իր լայն գաղզվածներով ամուր կանգնած է իր եղբայրաց սուրբ հավատի վեմին վրա և նախանձախնդիր է իր ազգային ավանդույթներն ու պահ-

պահման, իսկ Սովետական իշխանությունը, ոչ միայն որևէ կերպով արգելիչ չի հանդիսանալ կրոնական կյանքի արտահայտություններում, այլ օրենքի ուժով կապահովել բոլոր եկեղեցիներում ազատ ու անկաշկանդ գործունեությունը» (էջ 65):

1945—1955 թվականներին Վազգեն սրբազանը բազմիցս լինելով Մայր Աթոռում, երջանիկ բախրատություն է ունեցել աղոթելու, պատարագելու և քարոզելու. «Բազմաթիվ անգամներ մասնակցեցա եկեղեցական արարողություններու և ուխտագնացություններու, սուրբ պատարագ մատուցանեցի թե՛ Ս. Էջմիածին Մայր Տաճարի մեջ, թե՛ Երևան՝ Ս. Սարգիս, Ս. Վարդան զորավար և Ս. Հովհաննես եկեղեցիներուն մեջ և թե՛ Օշական՝ Ս. Սահակի և Ս. Մեսրոպի տոնին առթիվ:

Ս. Էջմիածինը, որպես պատմական ու դարավոր կենտրոն Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցու, «կենդանի իրականություն մըն է այսօր ճայրենի աշխարհին մեջ, էջմիածինը՝ անասան վեմը մեր լույս հավատքին, անշեշ փարոսը մեր հոգևոր լուսավորության, աստվածապարզ և ճանապարհը մեր հոգիներու փրկության ու միաժամանակ հարազատ օջախ մը չեքո՞ հայրենասիրության» (էջ 67): Ու Վազգեն սրբազանի բարեպաշտ հոգին և հայրենասեր սիրտը արդար զայրույթով են լցված բոլոր նրանց դեմ, ովքեր առասպելներ են տարածում Սփյուռքում Ս. Էջմիածնի, մեր Հայրենիքի մասին, աշխատելով թունավորել հայ հավատացյալ ժողովրդի հայրենասիրության և եկեղեցասիրության ջինջ ակունքները:

Կարելի չէ երկար կանգ առնել հայրենասիրական վառ զգացմունքով գրված այս շահեկան գրքի յուրաքանչյուր գլխի առաջ: Գրքի մյուս էջերում Վազգեն

սրբազանը հարաճուն շերտությամբ և խանդավառությամբ խոսում է Ռուսինիայից ներգաղթած իր հոտի, ժողովրդի նոր կյանքի, երազների մասին, խոսում է Երևանի մտավորականության, արվեստագետների հետ ունեցած իր մտերիմ զրույցների և տպավորությունների մասին: Սկանը նոր հուզումներ և ապրումներ է դարձնում սրբազանի հոգում: Անուհետև գրքում խոսվում է զանազան ընտանեկան, հասարակական այցելությունների մասին: Սրբազանը, որպես հայ երգի և երաժշտության ջերմ սիրողներից մեկը, միշտ ներկա է լինում մայրաքաղաքի համերգներին. նա Հայրենիքում շրջապատված է զգում իրեն հայ ժողովրդի սիրով և գուրգուրանքով, ավանդական հյուրասիրությամբ, և սրտի անհուն բերկրանքով ձեռք է սեղմում յուրաքանչյուր հայ մարդու:

Վազգեն սրբազանի «Հայրենի արևին տակ» գիրքը նոր ավանդ է հայ ժողովրդի համար, հայրենասիրության և եկեղեցասիրության բնագավառում: Գիրքը կարդացվում է մեծ հաճությամբ, ծանրաբեռնված չէ ավելորդ և երկրորդական հարցերով, ամեն մի տող շնչում է վառ հայրենասիրությամբ, հայ հողի, հայ ջրի, հայ ժողովրդի հանդեպ մեծ ու անկաշառ սիրով: Մի շարք գեղեցիկ նկարներ գրքին տալիս են գունեղություն, կենդանություն և գրավչություն:

Լեզուն ճոխ է, պատկերավոր, բանաստեղծական: Էջեր կան, որոնք արժակ բանաստեղծություններ են: Վազգեն սրբազանը գտնվում է իր ուժերի ծաղկման ամենաբեղմնավոր շրջանում: «Հայրենի արևին տակ» գիրքը սրբազան հեղինակի մեծապես հաջողված գրական ստեղծագործությունն է, որը ընթերցողին իրախոսն է տալիս Նորին Սրբազնությունից սպասելու ավելի մնայուն և մեծաթիվ գործեր:

Ա. Շ.

